

**A GONDNOKSÁG ALÁ HELYEZETT SZEMÉLYEK VÁLASZTÓJOGA
A NEMZETKÖZI JOG, AZ EURÓPAI REGIONÁLIS JOG
ÉS A KOMPARATÍV KÖZJOG TÜKRÉBEN**

Doktori értekezés tézisei

GURBAI SÁNDOR

Témavezető: Dr. Schanda Balázs, egyetemi tanár

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Doktori Iskola**

Budapest, 2015.

„Még azon emberek számára is nehéz megérteni a politikát, akik nem élnek intellektuális fogyatékossgal. Ők [a politikusok] csak zsargonban beszélnek és a lényegét meg sem említik. [...] Nem vonnak be minket. Ha minden fogyatékossgal élő személy szavaz, akkor figyelnek ránk. Minél inkább hallatjuk a hangunkat, annál több ember fog tiszteletben tartani minket.”¹

Lucy, intellektuális fogyatékossgal élő személy az Egyesült Királyságból

I. A kutatás célja és indokoltsága

Az általános választójog nem általános. Korlátozható. Kutatási eredmények bizonyítják, hogy az intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmussal élő személyek, különösen akkor, ha gondnokság alá helyezték őket, számos országban nem gyakorolhatják választójogukat. Mivel a választójog gyakorlásából történő kizárás leválasztja e személyi kört a társadalmi diskurzus alanyaitól, és ezzel mintegy *personae non gratae* kategóriába kényszeríti őket a politikai- és közéletben, Tocqueville jövendölése (1835) különösen is fontosnak tűnik:

„[h]a egy nép egyszer kikezdi a választói cenzust, előre látható, hogy hosszabb-rövidebb idő múltán nyomtalanul el is tűnteti. [...] addig nincs megállás, míg el nem érünk az általános szavazati joghoz.”²

Vajon igaza van-e Tocqueville-nek? El fogunk-e érni az általános választójoghoz? Amennyiben igen, akkor ez csakis úgy lehetséges, hogy minden fogyatékossgal élő választópolgárnak választójoggal kell rendelkeznie, ideértve a gondnokság alá helyezett személyeket is. Kutatásom céljaként ennek lehetőségét vizsgáltam meg az alábbi *alapkérdések* mentén:

- Korlátozható-e a gondnokság alá helyezett személy választójoga? Ha igen, milyen feltételek esetén? Ha nem, van-e az államoknak és a nemzetközi és európai regionális szervezeteknek bármiféle kötelezettsége azon túl, hogy elismerik minden fogyatékossgal élő személy választójogát tekintet nélkül a cselekvőképességi státuszára?
- Milyen irányban fejlődik a gondnokság alá helyezett személyekre vonatkozó választójogi szabályozás?

A kutatás *aktualitását* az adta, hogy az ENSZ Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezményének (CRPD) 29. cikke az ENSZ a Fogyatékossgal élő személyek jogainak Bizottsága (CRPD Bizottság) értelmezésében nem teszi lehetővé a fogyatékossgal élő személyek választójogának megvonását még abban az esetben sem, ha az érintett személyt gondnokság alá helyezik. A közelmúltban, nemcsak az ENSZ különböző entitásaiban, de az Európai Unióban és az Európa Tanácsban is a figyelem középpontjába került a gondnokság alá helyezett személyek választójogának kérdése és több európai országban napirenden volt illetve van a rájuk vonatkozó választójogi szabályozás újragondolása.

Annak érdekében, hogy a kutatási kérdésekre alapos és helytálló válaszokat adhassak, az értekezésben mélyrehatóan elemeztem az intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmussal élő és gondnokság alá helyezett személyekre vonatkozó

¹ United Response: *Every Vote Counts. Getting voices heard. A report exploring how people with learning disabilities can become better engaged in the democratic process.* January 2010. 5.

² Alexis de TOCQUEVILLE: *Az Amerikai Demokrácia.* Budapest, Európa Könyvkiadó, 1993. 92.

választójogi szabályozás fejlődését a nemzetközi jog és az európai regionális jog területén, valamint összehasonlító elemzéseket végeztem az Európai Unió és az Európa Tanács tagállamainak releváns jogi szabályozásait illetően. Végezetül ezen eredményekre épülő, *de lege lata* teoretikus elemzéseket, és *de lege ferenda* praktikus javaslatokat fogalmaztam meg, mellyel összefüggésben azokat a szabályozási lehetőségeket vázoltam fel, amelyek opcióként merülhetnek fel az intellektuális fogyatékosággal, pszicho-szociális fogyatékosággal és autizmussal élő és gondnokság alá helyezett személyekre vonatkozó választójogi szabályozás újragondolása kapcsán.

II. A kutatás módszertana

Kutatásom a *fogyatékosággal élő személyek megélt tapasztalatait*, valamint a *fogyatékoság szociális modelljét* tekintette kiindulópontnak. A jogalkotás és a jogalkalmazás gyakran figyelmen kívül hagyja a fogyatékosággal élő személyek megélt tapasztalatait, holott ez a tapasztalat és tudás nemcsak olyan viszonylag új tudományterületek tekintetében megkerülhetetlen, mint a fogyatékoságtudomány, de origója lehet a jogtudomány terrénumának is minden olyan esetben, amikor az a fogyatékosággal élő személyek jogi viszonyait, ideértve a választójogot is, hivatott szabályozni. A *fogyatékoságtudomány* – többek között – multidiszciplináris, társadalmi konstruktivista nézőpontra épülő és a fogyatékosággal élő személyek megélt tapasztalatait alapul vevő tudományág, amely *interakcióban a jogtudománnyal*, a fogyatékoság szociális modelljét kívánja látni minden, a fogyatékosággal élő személyeket érintő jogi instrumentum kiindulópontjaként.

A CRPD a fogyatékoság medikális megközelítése helyett – amely úgy tekint a fogyatékosággal élő emberre, mint aki gyenge, beteg és elesett és ezért védeni és óvni, gyógyítani vagy rehabilitálni kell, és akinek jogai gyakorlását korlátozni szükséges – a szociális modellt alapul véve tekint a fogyatékosággal élő személyre, mint olyan jogalanyra, aki jogait – a szükséges támogatások és ésszerű alkalmazkodások biztosításával – személyesen képes gyakorolni. Ez a *paradigmaváltás* nem tagadja a károsodás jelenlétét, vagy a kezelések esetleges hasznosságát, azonban *megkérdőjelez és elvet minden olyan a károsodáshoz kapcsolódó mítoszt, ideológiát és stigmát, amely a társadalmi interakciókat, a jogalkotást és a jogalkalmazást befolyásolja*.

Az értekezés megírása során tehát arra törekedtem, hogy a jogtudomány vizsgált szeleteit a fogyatékoságtudomány és a fogyatékoság szociális modelljének szem előtt tartásával elemezzem. Ez a viszonyulás az értekezés témájához megkövetelte a fogyatékosággal élő személyek mozgalmait meghatározó *'semmit rólunk nélkülünk'* elv prioritásként való kezelését.

A kutatás alapkérdéseire az alábbi lehatárolások figyelembevételével kerestem a válaszokat:

- *Geográfiai értelemben* az értekezés az Egyesült Nemzetek Szervezetére és egyes – elsősorban európai – tagállamaira; mivel a CRPD Bizottság egy viszonylag fiatal 'treaty body' az ENSZ szervezetén belül, ezért kevés záró észrevétel áll rendelkezésünkre, amely indokoltá teszi, hogy a földrajzi lehatárolás ne csak Európára, hanem azon túlra is kiterjedjen. Az értekezés a földrajzi lehatárolás tekintetében lefedi továbbá az Európai Uniót, az Európa Tanácsot és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetét, valamint ezen szervezetek tagállamait;

- *Személyi értelemben* az értekezés az intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmussal élő személyekre terjed ki, különös tekintettel azokra, akiket gondnokság alá helyeztek;
- *Időbeli lehatárolás tekintetében* az értekezés az 1948-tól, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (EJENY) elfogadásától, napjainkig terjedő intervallumra fókuszál. Ennek oka az, hogy az EJENY tekinthető az első olyan releváns instrumentumnak, amely meghivatkozható az értekezés témáját illetően;
- A *tárgyi szűkítés* eredményeként az értekezés kifejezetten a választójogra, annak aktív és passzív oldalára, valamint a gondnoksághoz fűződő viszonyára koncentrált;
- A *diszciplináris lehatárolás* vonatkozásában a doktori munka a nemzetközi jog, az európai regionális jog, az alkotmányjog, és a polgári jog metszéspontjában helyezkedik el és magában hordozza a fogyatékossgtudomány eredményeit valamint a pszichiátriai szempontú megközelítések releváns tételezéseit is.

Mivel értekezésem célja a téma enciklopédikus, széleskörűen megalapozott és naprakész feldolgozása volt, ezért a kutatási módszerek széleskörű alkalmazását láttam indokoltnak. A doktori munka alapvetően *kritikai jellegű dokumentumelemzésre* épül, melynek során releváns jogi instrumentumok és az interpretációt segítő egyéb dokumentumok, jogtárak, országtanulmányok, adattárak elemzése és tematikus rendszerezése volt indokolt. Az elemzés során törekedtem a hozzáférhető információk, források összevetésére, mely elsősorban a jogszabályok és implementációjuk megbízhatósága szempontjából volt releváns.

A jogi instrumentumok közötti ellentmondások valamint összefüggések *interpretatív vizsgálata* során ötvöztem a *grammatikai, a logikai, a rendszertani, a teleologikus, történeti és a komparatív módszereket*. Ez a megközelítés egyértelműen jellemzi a nemzetközi jog és az európai regionális jog területét érintő, az értekezés első és második részét képező elemzéseket. A doktori munka harmadik része jellemzően a *leíró-elemző* és az *összehasonító módszer* alkalmazásával tárta fel az intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmussal élő és gondnokság alá helyezett személyekre vonatkozó választójogi szabályozást és annak fejlődését az Európai Unió és az Európa Tanács tagállamaiban. A *történeti megközelítés* fontos jellemzője mind az első és második részben bemutatott dokumentumokban fellelhető jogfejlődés, mind pedig a harmadik részben elemzett jogreformok vizsgálatának. Az értekezés negyedik részét képező *de lege lata* teoretikus elemzések, és *de lege ferenda* praktikus javaslatok a doktori munka első három részében feltárt eredményekre épülnek és kidolgozásukhoz az *interdiszciplináris módszert* alkalmaztam.

III. A kutatás eredményei

Igaza van Tocqueville-nek? El fogunk érní az általános választójoghoz? A kutatás kiindulópontja az volt, hogy amennyiben igen, akkor ez csakis úgy lehetséges, hogy minden fogyatékossgal élő választópolgárnak választójoggal kell rendelkeznie, ideértve a gondnokság alá helyezett személyeket is. Az értekezés elemzései rámutattak, hogy ez még nem következett be, azonban *egyértelműen beazonosíthatóak az ilyen irányú elmozdulások és eredmények mind a nemzetközi jog, az európai regionális jog, és az Európa Tanács valamint az Európai Unió tagállamainak jogi szabályozása tekintetében. Mindazonáltal, az intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmussal élő személyek választójogát gyakran korlátozzák jogszabályok és ez az esetek többségében*

cselekvőképességük teljes vagy részleges elvesztésével, valamint gondnokolti státuszukkal függ össze.

A doktori munka vizsgálódásai során az alábbi megállapításokra és felvetésekre jutottam:

A) A nemzetközi jog területén történt vizsgálódások tekintetében:

- i. Az EJENY explicite nem nyújt védelmet a fogyatékossgal élő személyeknek a választójog vonatkozásában, azonban mivel az 'egyéb tulajdonság' implicite magában foglalja a fogyatékossgot is, ezért már az EJENY interpretációja során megfogalmazódik az a kérdés, amelyre a különböző nemzetközi jogi és európai regionális jogi eszközök különböző választ adnak. A kérdés pedig, *hogy vajon a fogyatékossgon alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni védelem kiterjed-e minden fogyatékossgal élő személyre, ideértve a gondnokság alá helyezett embereket is, vagy a fogyatékossgal élő személyeknek csak egy meghatározott csoportját illeti meg, melybe a gondnokság alá helyezett személyek összessége, vagy egy részük nem tartozik bele?*
- ii. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (PPJNE), valamint az Emberi Jogi Bizottság ezt a kérdést úgy válaszolja meg, hogy bár az Emberi Jogi Bizottság gyakorlata alapján a fogyatékossg védett tulajdonság, azonban *ez a védelem a választójog tekintetében nem terjed ki minden fogyatékossgal élő személyre. A választójog gyakorlása megvonható olyan objektív és ésszerű alapokon, melyek törvényben kerülnek szabályozásra. Ilyen objektív és ésszerű ok lehet például a 'megállapított mentális alkalmatlanság', amely a gyakorlatban lefedte és lefedi mind a megállapított intellektuális fogyatékossgot, autizmust, mind pedig a pszicho-szociális fogyatékossgot.*
- iii. A PPJNE *nem kívánja biztosítani a választójogot minden fogyatékossgal élő ember számára. Ebből a körből egyértelműen ki engedi zárni az intellektuális fogyatékossgal, autizmussal, és a pszicho-szociális fogyatékossgal élő embereket. A PPJNE Részes államai ezt a felhatalmazást úgy ültették át a gyakorlatba, hogy a választójog megvonása szorosan összekötődik magával a gondnokság alá helyezéssel.*
- iv. A CRPD, valamint a CRPD Bizottság az i. pontban feltett kérdéssel kapcsolatosan úgy foglal állást, hogy *a hátrányos megkülönböztetéstől való védelem minden fogyatékossgal élő személyre, így a gondnokság alatt állókra is kiterjed, és az élet minden területét érinti, ideértve a választójogot is.*
- v. A CRPD Bizottság értelmezésében a fogyatékossgal élő személyek – ideértve a gondnokság alá helyezett személyeket is – választójogával kapcsolatosan a Részes államoknak biztosítaniuk kell, hogy
 - a) minden fogyatékossgal élő személy másokkal azonos alapon gyakorolhassa a választójogát;
 - b) semmilyen károsodás – ideértve az intellektuális és a pszicho-szociális károsodást is – nem eredményezheti a választójog korlátozását, megvonását;
 - c) *a cselekvőképesség korlátozása és kizárása nem eredményezheti a fogyatékossgal élő emberek választójogának korlátozását, megvonását még egyéni bíró döntés alapján sem;*
 - d) a fogyatékossgal élő személyek – ideértve az intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmussal élő személyeket is – intézményi elhelyezése nem eredményezheti a fogyatékossgal élő emberek választójogának korlátozását, megvonását;

- e) a *Részes államoknak biztosítaniuk kell a fogyatékossgal élő személyek igényeihez igazodó támogatások elérhetőségét, és az ésszerű alkalmazkodásokat a választójog területén is.*
- vi. *A PPJNE 25. cikke és a CRPD 29. cikke, valamint az azokat értelmező ENSZ Bizottságok interpretációja között ellentét feszül, melynek egyik és egyben igen jelentős oka az lehet, hogy míg a PPJNE szövegtervezeteinek előkészítésében nem vettek részt fogyatékossgal élő személyek és szervezeteik, addig a CRPD megszövegezéséhez a fogyatékossgal élő személyek és szervezeteik aktívan hozzájárultak. Továbbá, míg az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának tagjai között a fogyatékossgal élés, mint tapasztalaton alapuló szakértelem nem kap fontos helyet, addig a CRPD Bizottság tagjai között az ilyen jellegű szakértelem egyértelműen releváns. Mindezek mellett, míg az Emberi Jogi Bizottság még mindig inkább a fogyatékossgal medikális modell szerinti megközelítést veszi alapul, addig a CRPD Bizottság munkája egyértelműen a fogyatékossgal szociális és emberi jogi megközelítésére épül.*
- vii. *A fogyatékossgal és a gondnokolti státusz alapján történő automatikus választójog-megvonást az ENSZ egyetlen entitása sem tartja elfogadhatónak.*
- viii. *A PPJNE 25. cikke és a CRPD 29. cikke, valamint az azokat értelmező ENSZ Bizottságok interpretációja közötti kollízió feloldására tett eddigi próbálkozások nem vezettek eredményre, így jelenleg az ENSZ szintjén kettős mércével mérik a fogyatékossgal élő személyek, ideértve a gondnokság alá helyezett személyek választójogának korlátozására irányuló Részes állami szabályozásokat. A megoldást az alábbiak jelenthetik:*
- a) Az Emberi Jogi Bizottság az országjelentések vizsgálatokor eltér eddigi állásfoglalásától és átveszi a CRPD Bizottság standardját;
 - b) Az Emberi Jogi Bizottság az egyéni panaszmechanizmus keretében – amennyiben erre irányuló panasz érkezik – foglalkozik ezzel a kérdéssel;
 - c) Az Emberi Jogi Bizottság revideálja a 25. Általános Kommentárját, melyet 1996-ban fogadott el;
 - d) A CRPD Bizottság revideálja 1. Általános Kommentárját, melyet 2014-ben fogadott el;
 - e) A két ENSZ Bizottság közös munkacsoportot állít fel egy közös Általános Kommentár kidolgozására a fogyatékossgal élő személyek, ideértve a gondnokság alá helyezett személyek választójogára vonatkozóan.
- Az itt felsorolt opciók közül a leginkább megvalósíthatatlannak – a 2014-es elfogadási időpont miatt – a d) megoldás tűnik, míg a leginkább megvalósítandónak az e) megoldást gondolhatjuk.*

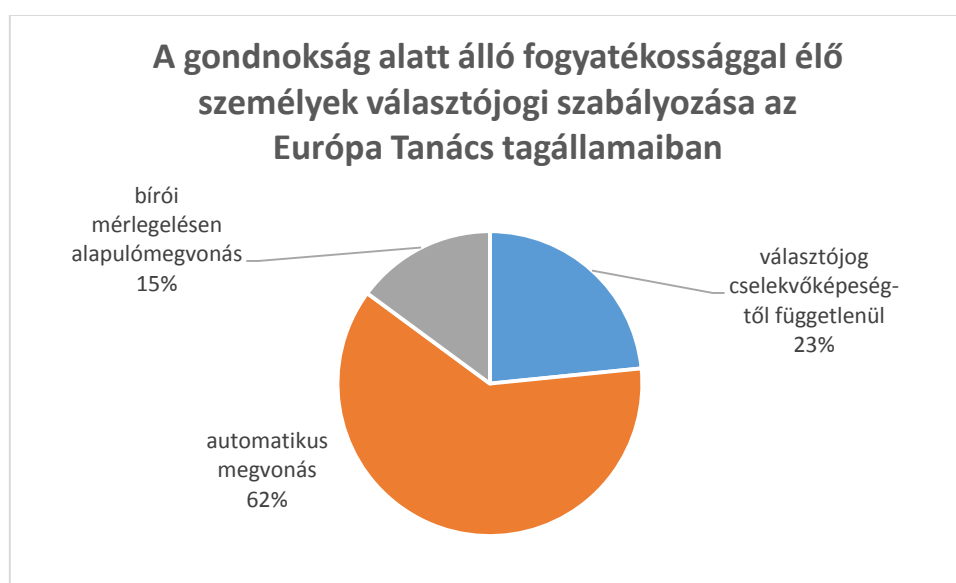
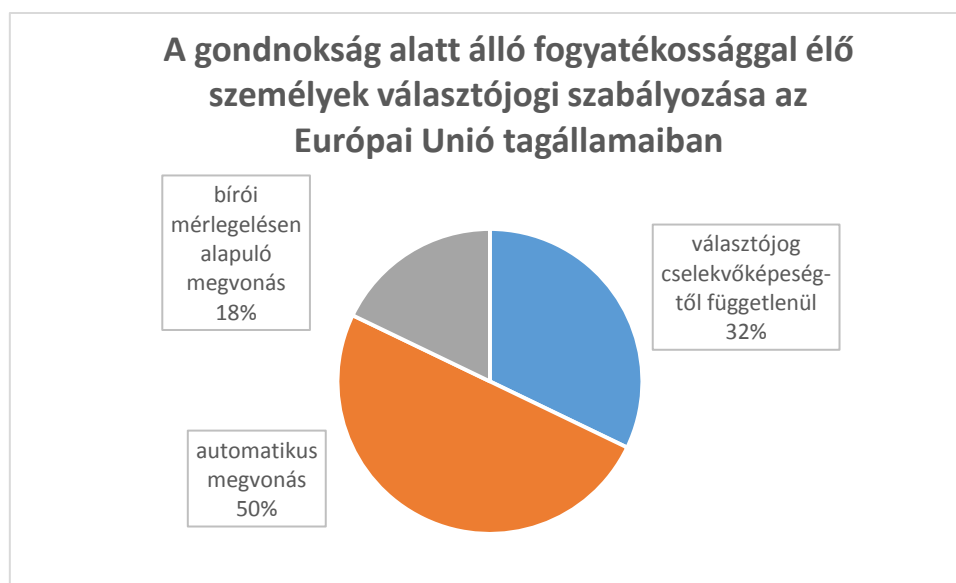
B) Az európai regionális jog területén történt vizsgálódások tekintetében:

- ix. *Az ENSZ entitásaiban alkalmazott kettős mérce egyértelműen leképeződött az Európai Unió és az Európa Tanács szintjein is. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által felállított standardot követi az Európa Tanács intézményei közül az Emberi Jogok Európai Bírósága és a Velencei Bizottság. Álláspontjuk szerint a fogyatékossgal élő személyek választójoga megvonható az alábbi feltételek teljesülése esetén:*
- a) intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmus alapot adhat a választójog megvonására; azonban
 - b) a fogyatékossgal nem eredményezheti a választójog automatikus megvonását; tehát
 - c) a fogyatékossgal csak abban az esetben vezethet a választójog megvonásához, ha arra egyedi bírósági döntés alapján kerül sor.

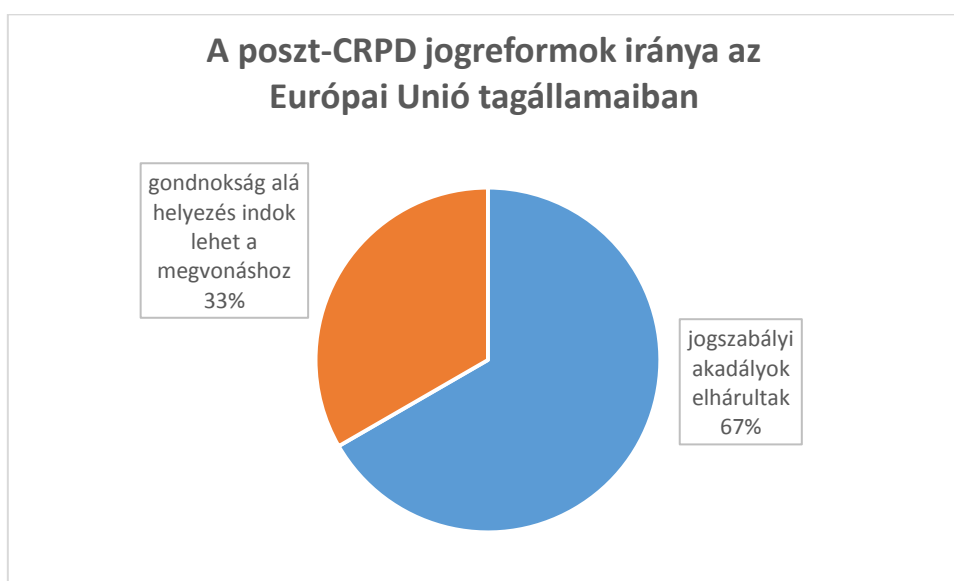
- x. *A CRPD Bizottság értelmezését követi az Európa Tanács intézményei közül az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése és az Európa Tanács Emberi Jogi biztosai.*
- xi. *A fogyatékoság és a gondnokolti státusz alapján történő automatikus választójog-megvonást az Európa Tanács egyetlen entitása sem tartja elfogadhatónak.*
- xii. *Az intellektuális fogyatékosággal, pszicho-szociális fogyatékosággal és autizmussal élő és gondnokság alá helyezett személyek választójogára vonatkozó szabályozás kérdésköre az Európai Unióban összefonódik az EU és tagállamok közötti kompetencia-határok területével. Az uniós polgárság és az ahhoz szorosan kapcsolódó helyhatósági és európai parlamenti választójog a cselekvőképességet korlátozó és kizáró gondnokság alatt álló fogyatékosággal élő személyek számára az EU tagállamok többségében nem biztosított, amennyiben a tagállamok joga lehetővé teszi a választójognak a fogyatékoságon és/vagy a gondnokolti státuszon alapuló – akár automatikus, akár egyedi bírósági döntést követő – megvonását.*
- xiii. *Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) a CRPD Bizottság iránymutatásait követve, progresszív álláspontot képvisel és sürgeti a tagállamokat, hogy töröljenek el minden fogyatékoságon és gondnokolti státuszon alapuló választójogi korlátozást. Ilyen vagy hasonló jellegű felhívást azonban nem címez az EU intézményei felé. A FRA állásponthez hasonló tendencia érhető nyomon az Európai Parlamentben is.*
- xiv. *Az EU intézményei közül az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának standardját követi az Európai Tanács és az Európai Bizottság.*
- xv. *Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatala (EBESZ/ODIHR) a Velencei Bizottság által képviselt és egyben az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága standardjára épülő álláspontot követi, melynek alapja lehet, hogy a két szervezet sok esetben dolgozik együtt közös dokumentumokon.*
- xvi. *Az EU tagállamok választójogi rendszerének generális harmonizációja az európai parlamenti és a helyhatósági választások tekintetében nem következik szükségszerűen az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSz) vizsgált rendelkezéseiből. Másképpen fogalmazva, míg az EUMSz pusztán lehetőséget biztosít a jogalkotásra az EU számára a választójoggal összefüggésben, addig a CRPD ezt kötelezettségként támasztja az EU és minden Részes állam irányában a fogyatékosággal élő személyek vonatkozásában.*
- xvii. *Az anti-diszkriminációs terület felől közelítve, egyfelől az EU felhatalmazással bír a fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem területén, valamint arra vonatkozóan, hogy ezzel összefüggésben lépéseket tegyen hatáskörének keretein belül. Másrészről azonban a CRPD rendelkezéseiből fakadóan szükséges – a fogyatékosággal élő, ideértve a gondnokság alá helyezett személyek választójogával összefüggésben – az alábbi területeken történő jogalkotási lépések megtétele annak érdekében, hogy a gondnokság alá helyezett személyek más uniós polgárokkal azonos alapon rendelkezhessenek és élhessenek választójogukkal:*
- a) helyhatósági választásokra vonatkozó szabályozás módosítása;
 - b) európai parlamenti választásokra vonatkozó szabályozás módosítása;
 - c) fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem kiterjesztése.
- xviii. *Az előző pontban említett Európai Uniós szintű jogreformnak arra kell irányulnia, hogy minden fogyatékosággal élő személy számára, tekintet nélkül cselekvőképességet korlátozó vagy kizáró gondnokolti státuszukra, biztosítani kell az uniós polgársággal járó*
- a) az aktív és passzív választójog gyakorlásának lehetőségét; és
 - b) az ésszerű alkalmazkodásokat;
 - c) a cselekvőképesség gyakorlását segítő támogatásokat;
 - d) hozzáférhetőséget.

C) A komparatív közjog területén történt vizsgálódások tekintetében:

- xix. A CRPD ratifikációjának hiánya és a gondnokság alá helyezett személyek választójogának megvonhatósága között nem állapíthatunk meg szignifikáns relációt sem az Európai Unió tagállamai, sem pedig az Európa Tanács tagállamai körében.
- xx. A CRPD 12. és a 29. cikkét érintő értelmező nyilatkozatok és fenntartások egyértelműen hatással vannak a gondnokság alá helyezett személyek választójogának megvonhatósága tekintetében.
- xxi. Mind az Európai Unió, mind pedig az Európa Tanács tagállamai tekintetében érvényesül az a megállapítás, hogy a legtöbb tagállam a gondnokság alá helyezéssel automatikusan együtt járó választójog-megvonást alkalmazza, míg és a legkevésbé használt megoldás mind az Európai Unió, mind pedig az Európa Tanács tagállamai vonatkozásában a gondnokság alá helyezéshez kapcsolódó, egyéni bírói mérlegelésen alapuló választójog-megvonás. A tagállamok harmadik csoportja minden fogyatékossgal élő személy számára biztosítja a választójogot a cselekvőképességi státusztól függetlenül.

- xxii. A gondnokság alá helyezéssel automatikusan együtt járó választójog-megvonást alkalmazó Európai Unió és Európa Tanács tagállamokban a jogmegvonást jellemzően az Alkotmány írja elő és ezáltal ezen korlátozások módosítása, illetve eltörlése komoly akadályokba ütközik szemben azon tagállami rendelkezésekkel, ahol ezt az automatikus választójog-megvonást törvényi szabályozás tartalmazza.
- xxiii. Az Európai Unió tagállamaiban végbement poszt-CRPD jogreformok következtében az intellektuális fogyatékoságon, pszicho-szociális fogyatékoságon, autizmuson és gondnokság alá helyezésen alapuló automatikus választójog-megvonást jellemzően olyan szabályozás váltotta fel, amely alapján minden intellektuális fogyatékosággal, pszicho-szociális fogyatékosággal és autizmussal élő nagykorú személy – ideértve a gondnokság alá helyezett személyeket is – szabadon gyakorolhatja a választójogát. A jogreformok mindössze az esetek 1/3-ában eredményezték a gondnoksággal összefüggő automatikus választójog-megvonástól az egyéni bírói mérlegelésen alapuló megvonásra való áttérést.

- xxiv. Mind az EU tagállamok, mind pedig az Európa Tanács tagállamainak többségében az intellektuális fogyatékosággal, pszicho-szociális fogyatékosággal és autizmussal élő személyek igénybe vehetik segítő személy támogatását amennyiben az intellektuális fogyatékosággal, pszicho-szociális fogyatékosággal és autizmussal élő választópolgárt nem fosztották meg a választójogától.

D) A gondnokság alá helyezett fogyatékosággal élő személyekre vonatkozó választójogi szabályozás potenciális irányainak elemzése tekintetében:

- xxv. Az intellektuális fogyatékosággal, pszicho-szociális fogyatékosággal és autizmussal élő emberekkel kapcsolatos sztereotípiáink, hiedelmeink és elgondolásaink előítéletekhez vezetnek, és stigmák megjelenését eredményezik, melyek hatással vannak a választójogi szabályozásokra.
- xxvi. Az intellektuális fogyatékosággal, pszicho-szociális fogyatékosággal és autizmussal élő és gondnokság alá helyezett személyek választójogtól való megfosztását és megfoszthatóságát alátámasztó legitim célok hivatkozhatósága még mindig elterjedt, azonban a nemzetközi jogi és az európai regionális jogi instrumentumokban és a legújabb szakirodalmakban egyre inkább helyet kap az ezek létjogosultságát megkérdőjelező tendencia.

- xxvii. A nemzetközi jogi és az európai regionális jogi instrumentumok, valamint a releváns jogreformok irányai és a szakirodalom is *meghaladott felvetésnek véli azt a megoldási lehetőséget, hogy minden intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmussal élő személyt meg kellene fosztani a választójogától.*
- xxviii. A 'súlyosan, halmozottan fogyatékos' szavakkal identifikált intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal vagy autizmussal élő személyek választójogtól való megfosztása/megfoszthatósága mellett számos érv szól, azonban ez a felvetés figyelmen kívül hagyja, hogy
- a) ez a megoldás nem kompatibilis a CRPD Bizottság állásfoglalásával,
 - b) választójog gyakorlásával még a legsúlyosabb fogyatékossgal élő személy sem okozhat kárt, legfeljebb olyan döntést hoz a szavazófülkében, amelyet később esetleg megbán,
 - c) a politikusok, döntéshozók és jogalkotók könnyen figyelmen kívül hagyhatják választási programjaik megalkotásakor és végrehajtásakor, valamint a jogszabályok megalkotásakor és végrehajtásakor *az intellektuális és pszicho-szociális fogyatékossgal vagy autizmussal személyeket – különösen, ha gondnokság alatt állnak –, mivel szavazataikra nem számíthatnak. A választójog minden fogyatékossgal élő személy számára történő biztosítása viszont a politikusok, döntéshozók és jogalkotók figyelmét minden bizonnyal jobban ráirányítaná a fogyatékossgal élő személyek jogaira, érdekeire és szükségleteire.*
- xxix. A gondnokság alá helyezett fogyatékossgal élő személyek választójogtól való *automatikus megfosztását* a nemzetközi jogi és az európai regionális jogi instrumentumok, valamint a releváns jogreformok irányai és a szakirodalom is *egyértelműen elítéli.*
- xxx. A gondnokság alá helyezett személyek választójogának a *gondnok általi gyakorolhatósága* mind elméleti, mind pedig gyakorlati szempontok alapján *alátámasztható érvekkel, azonban ez a megoldás a CRPD Bizottság által is kritika tárgyává tett helyettes döntéshozatali mechanizmusra épít, és figyelmen kívül hagyja a választójognak a legszemélyesebb jognyilatkozatokra vonatkozó karakterét.*
- xxxi. A gondnokság alá helyezett személyek választójogtól való *egyéni bírói döntésen alapuló megfosztásáról és az ennek megalapozásául szolgáló választási képesség méréséről* a releváns nemzetközi jogi és európai regionális jogi instrumentumok egy része *úgy véli, hogy megfelelő megoldást jelent* a doktori munkában vázolt probléma feloldására. Mindemellett, ez a megoldás a legkevésbé elterjedt mind az Európai Unió, mind pedig az Európa Tanács tagállamaiban és a CRPD Bizottság egyértelműen és következetesen azt álláspontot képviseli, hogy ez a megoldás nem kompatibilis a CRPD előírásaival.
- xxxii. *A választójog gyakorolhatóságának minden intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmussal élő személy számára történő tényleges lehetővé tételéről, függetlenül attól, hogy gondnokság alatt állnak-e vagy sem megoszlanak mind a nemzetközi jogi, mind az európai regionális jogi instrumentumok fejlődésének tendenciái, mind pedig a szakirodalmi állásfoglalások. Emellett azonban a vizsgált jogreformok irányai leginkább ezt az irányvonalat képviselik.*
- xxxiii. Amennyiben egy állam a gondnokság alá helyezett fogyatékossgal élő személyek *választójogi korlátozásával kapcsolatos jogi akadályok felszámolása* mellett elkötelezi magát ez *szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy az intellektuális fogyatékossgal, pszicho-szociális fogyatékossgal és autizmussal élő személyek szabadon gyakorolhassák választójogukat. A CRPD-ben foglalt jogokat és kötelezettségeket teljes egészükben implementálni szükséges.*

IV. Az értekezés témakörével összefüggő publikációk jegyzéke

Sándor GURBAI: Ograniczenie czy respektowanie zdolności do czynności prawnych osób dorosłych z niepełnosprawnością? In: *Prawa osób z niepełnosprawnością intelektualną lub psychiczną w świetle międzynarodowych instrumentów ochrony praw człowieka* (redakcją naukową: Dorota PUDZIANOWSKA), Wolters Kluwer, Warszawa, 2014. (Korlátozzuk vagy tiszteletben tartjuk a fogyatékosággal élő felnőtt személyek cselekvőképességét? In: *Az értelmi és pszicho-szociális fogyatékosággal élő személyek jogai a nemzetközi emberi jogi instrumentumok tükrében.* (szerk: Dorota PUDZIANOWSKA), Wolters Kluwer, Varsó, 2014.)

Sándor GURBAI: Promoting Inclusion of Adults with Disabilities Under Guardianship by Strengthening Solidarity on the Basis of Theology and Human Rights. *Journal of Disability & Religion*, 18:3, 2014. 227-241.

Mental Disability Advocacy Center (Sándor GURBAI – Steven ALLEN – Anna-Arstein KERSLAKE – Oliver LEWIS): *Legal Capacity in Europe. A Call to Action to Governments and to the EU.* MDAC, Budapest, October 2013.

Sándor GURBAI – Gábor HALMAI – Lycette NELSON – Maroš MATIAŠKO: Voting Rights and Guardianship: Hungary, Czech Republic and Slovakia, *IDA Human Rights Publication Series - The Right to Vote and to Stand for Election.* 2013. 69-71.

ハンガリーとチェコ共和国における民法改正の動向：「法的能力」の制限撤廃に向けた法制度改革（サンドル・グルバイ）In: 成年後見制度の新たなグランド・デザイン (GURBAI Sándor: Cselekvőképességi jogreform Magyarországon és a Cseh Köztársaságban. In: *A gondnoksági rendszer újragondolása.* (szerk: SUGA Fumie) Hosei University Press, Tokyo, 2013. 339-367.)

GURBAI Sándor: Autonómia, akarat, választás. A cselekvőképesség szabályozása az Új Polgári Törvénykönyv tervezetében. *Jogtudományi Közlöny.* 2012/6. 249-260.

Sándor GURBAI: Alternative skrbništvo u praksi: odlučivanje uz podršku, mreža podrške i zaštitni mehanizmi. In: *Poslovna sposobnost i skrbništvo – raskorak između Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i prakse.* (Urednica: Branka MEIĆ) Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom, Zagreb, 2012. 83-89. (A gondnokság alternatívái a gyakorlatban: támogatott döntés-hozatal, támogató hálózat, védelmi mechanizmusok. In: *Cselekvőképesség és gondnokság – hézag a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló Egyezmény és a gyakorlat között.* (szerk: Branka MEIĆ) A Horvátországi Fogyatékosügyi Ombudsman Hivatala, Zágráb, 2012. 83-89.)

GURBAI Sándor: “A Bizottság aggodalmát fejezi ki...”: ENSZ ajánlások a Magyar kormány számára, a fogyatékosággal élő személyek jogait illetően. *Esély,* 2012/6. 108-117.

Sándor GURBAI: Le droit de vote des personnes déficientes intellectuelles ou ayant des troubles d'origine psychosociale. In: *Des innovations sociales par et pour les personnes en situation de handicap.* (Ève GARDIEN ed.) Érès, Toulouse, 2012. 71-87.

GURBAI Sándor: Autizmus és diszkrimináció. In: *Útmutató I. Jogszabályok, hasznos tudnivalók autizmussal élő felnőttek szüleinek, segítőinek* (szerk. FERENCZY Ágnes). Autisták Országos Szövetsége, Budapest, 2011. 105-116.

GURBAI Sándor: A Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény követelménye és következménye. In: *„Méltóképpen másképp” Fogyatékosügyi projekt. ÁJOB Projektfüzetek 2010/2.* (szerk. BORZA Beáta – LUX Ágnes). Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest 2010. 41-45.

GURBAI Sándor: A nagykorúak cselekvőképességével és a gondnokság intézményével kapcsolatos szabályozás az új Polgári Törvénykönyvben. In: *„Méltóképpen másképp” Fogyatékosügyi projekt. ÁJOB Projektfüzetek 2010/2.* (szerk. BORZA Beáta – LUX Ágnes). Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest 2010. 58-64.

FOGARASSY Edit – GURBAI Sándor: A fogyatékosokkal élő és a fogvatartott emberek választójogának vizsgálata. In: *„Méltóképpen másképp” Fogyatékosügyi projekt. ÁJOB Projektfüzetek 2010/2.* (szerk. BORZA Beáta – LUX Ágnes). Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest 2010. 75-93.

GURBAI Sándor: A fogyatékos személyek igényeihez való ésszerű alkalmazkodás. Pozitív diszkrimináció vagy a hátrányos megkülönböztetés egyik formája? In: *„Méltóképpen másképp” Fogyatékosügyi projekt. ÁJOB Projektfüzetek 2010/2.* (szerk. BORZA Beáta – LUX Ágnes). Országgyűlési Biztos Hivatala, Budapest 2010. 158-165.

GURBAI Sándor: Autizmus és diszkrimináció. In: *Útmutató autizmussal élő felnőtteknek és szüleinek.* (szerk. FERENCZY Ágnes). Autisták Országos Szövetsége, Budapest, 2010. 13-22.

GURBAI Sándor: A gondnokság alá helyezett személyek választójogának vizsgálata az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Kiss v. Magyarország ügyben meghozott ítélete alapján. *Közjogi Szemle.* 2010/4. 33-41.

FOGARASSY Edit – GURBAI Sándor – LUX Ágnes: Választójog – egyenlő eséllyel? *Fogyatékoság és társadalom.* 2009/3-4. 332-348.

GURBAI Sándor: A cselekvőképességre vonatkozó jogi szabályozás és az azon alapuló gyakorlat kihívásai Európában. *Fogyatékoság és társadalom.* 2009/3-4, 415-419.

GURBAI Sándor: A fogyatékos személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény végrehajtási és ellenőrzési mechanizmusának útvesztői. *Acta Humana.* 2009. (20. évf.) 1-2. sz. 160-171.

GURBAI Sándor: Magánélet, integritás, otthon és család; Önálló és az emberi méltósághoz illő élet a közösségen belül; A többszörös diszkriminációval szembesülő fogyatékosokkal élő személyek jogai; Az egyenlő bánásmód követelményének vizsgálata az állampolgári jogok országgyűlési biztosa, illetve az Egyenlő Bánásmód Hatóság gyakorlatában. In: *Emberi jogok. Igen! A fogyatékosokkal élő személyek jogai.* SINOSZ, Budapest, 2009. 134.; 190.; 269.; 302-304.

GURBAI Sándor: Az értelmi fogyatékoságon alapuló diszkrimináció. In: *Felnőtt élet – Felnőtt korba lépő értelmi sérült fiatal társadalmi életbe való beilleszkedésének lehetőségei* (szerk. Dr. FONYÓ Ilona) Kézenfogva Alapítvány, Budapest, 2009. 117-124.

GOMBOS Gábor – KÖNCZEI György – BÍRÓ Endre – KOVÁCS Melinda – GURBAI Sándor – MDAC: Bizonyítási kísérlet és kommentár a 12. cikkelyhez, avagy a cselekvőképesség problémája. *Fogyatékoság és társadalom*. 2009/1. 49-55.

GURBAI Sándor: Az Európai Unió és Magyarország fogyatékoságügyi politikájának főbb mérföldkövei. In: *Kapaszkodó 2008. évi különszám*, ÉFOÉSZ, Budapest, 2008. 63-70.

GURBAI Sándor: A hatályos Polgári Törvénykönyv és az új Ptk. cselekvőképességre vonatkozó szabályozásához fűzött alapvető észrevételek a Fogyatékos Személyek Jogairól szóló ENSZ Konvenció 12. cikkének fényében. In: *Az értelmi fogyatékosággal élők helyzetének jogi aspektusa és az új Polgári Törvénykönyv Tervezete* (szerk. SÁNDOR István) ÉFOÉSZ, Budapest, 2008. 70-81.

GURBAI Sándor – KOVÁCS Melinda: *Gondolatok a fogyatékosággal élő emberek jogairól, az ENSZ Egyezmény 12. cikkéről és a vonatkozó magyar jogszabályokról*. ÉFOÉSZ, Budapest, 2007.

Sándor GURBAI: *Legal capacity, guardianship and supported decision-making – the situation in Hungary*. Inclusion Europe, 2007.

Sándor GURBAI: Who are people with intellectual disabilities and what kind of rights they have? - Kto sú ľudia s mentálnym postihnutím a aké sú ich práva? In: *Self-advocacy – How to do it? - Sebaobhajovanie – ako na to*. ZPMP v SR, Bratislava, 2004. 7-11; 33-36. (Angol és Szlovák nyelven).

Megjelenőben

Sándor GURBAI: Unfulfilled Dream about Moving from Civil Death to Visible Citizens: Legal Capacity Law Reform in Hungary. In: *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Comparative, Regional and Thematic Perspectives* (Eds: Gerard QUINN – Charles O' MAHONY), Intersentia Publishing.